

Múzeumi rendszerek fejlődése: www.MuseumSys.eu

A mai múzeumokban egyre nagyobb szerepet kapnak az informatikai rendszerek, a múzeumi szakembereknek és közönségnek nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtanak. Egy jól átgondolt és megfelelően kivitelezett informatikai rendszernek olyan feladatokat kell megvalósítania, amelyek megfelelnek a társadalom, és főként az ifjúság elvárásainak. Ezt erősíti a most elfogadott *II. Nemzeti Fejlesztési Terv* is, amelyben jelentős forrásokat szántak a múzeumok fejlesztésére is. A megoldandó feladatokra kínál lehetőséget a hazai fejlesztésű *MuseumSys* rendszer.

A MuseumSys

A MuseumSys számítógépes szolgáltatások széles körét nyújtó integrált rendszer, amelyet eredetileg *PavaSys* néven terveztek és valósítottak meg a *Budapesti Holokauszt Emlékközpontban*. A továbbfejlesztett teljes MuseumSys rendszer minden számítástechnikai igényt kielégít egy intézetben:

- kiállítás üzemeltetéséhez és karbantartásához kapcsolódó szolgáltatások,
- mindennapi, irodai jellegű szolgáltatások az intézményben dolgozók számára.

A szükséges szolgáltatásokat tekintve, az integrált rendszer fajlagosan olcsóbb és jóval hatékonyabb, mintha több, különböző rendszert hangolnának össze. Ha a fejlesztést az alapokról lehet kezdeni, a legújabb technológiák alkalmazását és a moduláris felépítésű, ugyanakkor teljesen integrált rendszer koncepcióját javasoljuk.

A kiállítás napi működése

A kiállítás indítását és leállítását a rendszer automatikusan végzi, az üzemeltetéssel megbízott munkatársak az eseményekről igény szerint értesítést kapnak (pl. e-mailben). Miután a kiállítás üzemszerűen elindult, aktiválják a látogatóbeléptető rendszert. Érkezőkor a látogatók egyedi azonosítót kapnak, és átvesszik a kiállítás-vezető

eszközt, amely egyfajta elektronikus segédként működik, és folyamatosan információkkal látja el a látogatót (pl. bejárési irány és tájékoztató pontok, többnyelvű elbeszélő ismertetés stb.). A rendszer adatokat gyűjt a látogatók tevékenységéről (pl. mely elektronikus installációkat tekintették meg, a menüpontok közül melyeket választották ki, mely képek jelentek meg a felületen stb.), így ezek a későbbiek során feldolgozhatók.

Felületek és szolgáltatások

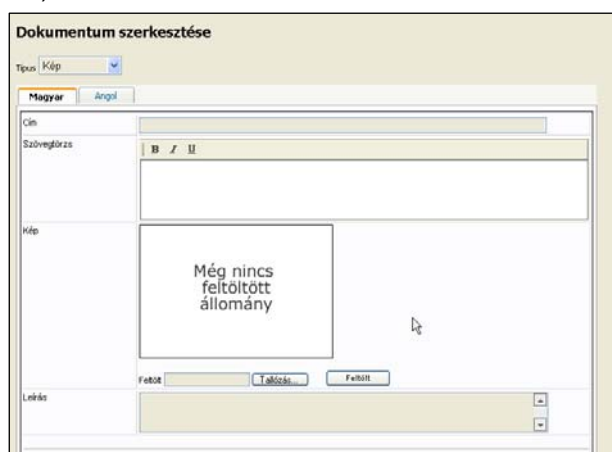
A kiállítás érintőképernyős felületeket alkalmaz az információk megjelenítésére. Az ergonomikusan kialakított menürendszeren keresztül szövegek, dokumentumok, fényképek, filmek és hanganyagok érhetők el.

Van, amikor az információ-megjelenítés alternatív formái jobb megoldást jelentenek; ilyenek a falméretű vetítőfelületek, a több képernyős vetítések és a kétfelületes interaktív térképek vagy kvíz jellegű játékok.

1. ábra Elektronikus könyvtár testre szabott felülete

Az elektronikus könyvtár (1. ábra) rendezett és kereshető formában kínálja az információkat, olyan képernyőkön keresztül, amelyek az internetes böngészés élményét nyújtják. Az információk adatbázis az erre felhatalmazott intézményi munkatársak számára elérhető adminisztratív felületen (2. ábra) frissíthető és bővíthető. Az adatbázis tartalma (esetleg annak szűkített változata) a múzeum honlapján keresztül is elérhető. Igény szerint lehetőség nyílik arra is, hogy a látogatók a kiállításon bemutatott tartalmat multimédiás CD, esetleg DVD formájában hazavigyék (jogdíjkezelői funkció).

2. ábra Adminisztrációs felület dokumentum szerkesztésére

Az intézmény munkatársának napi tevékenysége

A munkatárs az épületbe a biztonsági beléptető rendszeren keresztül jut be, amely azonosítja az illetőt, és ellenőrzi a hozzá tartozó, korábban meghatározott jogkört. A dolgozó leül számítógépe elé,

majd bejelentkezik a rendszerbe (a hozzáférés értelemszerűen csak azok számára engedélyezett, akik fizikailag is az épületben tartózkodnak, így nincs szükség további hitelesítésre). Bejelentkezést követően a felhasználó minden olyan szolgáltatást elér, amelyhez jogosultsága van – irodai alkalmazások, internet-hozzáférés, kommunikációs eszközök, MuseumSys adminisztrációs felület. A munkaidő végén a dolgozó kilép a rendszerből, majd elhagyja az épületet, a rendszer – igény szerint – eltárolja tevékenységét.

A MuseumSys rendszer alapszolgáltatásai:

- Látogatói regisztráció.
- Látogatói bejárési útvonalak rögzítése.
- Látogatói statisztikák készítése.
- Kiállítási felületek üzemeltetése.
- Kiállítás a weben funkció.
- Gyűjtemények kezelése.
- Audiovizuális rendszer üzemeltetése.
- Adminisztratív funkciók.
- Kereshető elektronikus könyvtár.
- Adatmentés és visszaállítás.
- Biztonsági és kommunikációs rendszerek (telefonok, kamerák stb.).
- A múzeum honlapja (webtárhely és adminisztráció).
- Tartalomdigitalizálás.
- Intézményi dolgozók regisztrációja és beléptetése.
- Alkalmazások (e-mail, internet-hozzáférés stb.) az intézmény dolgozóinak.

További információk: www.2kal.hu,
www.museumsys.eu

Kasziba Levente
(2KAL Informatika)

Választható nyílt hozzáférés (Open Access Open Option) – Az Oxford University Press és a Cambridge University Press folyóiratainak modellje

A modell

A két rangos egyetemi kiadó kísérleti jelleggel, több nemzetközi lektorált folyóiratának opcionálisan lehetővé tette a tudományos közlemények nyílt hozzáférésű (Open Access) publikálását. A modellben választható lehetőségként kínálják fel az egyes cikkek nyílt internetes közzétételét: ha a

szerző a nyílt hozzáférésű közzétételt választja, cikke a publikálás pillanatától kezdve korlátozás nélkül, mindenki számára hozzáférhetővé válik.

Az Oxford University Press (OUP) 2004-ben a *Nucleic Acids Research (NAR)* folyóirattal kezdte meg nyílt hozzáférésű szolgáltatását, kezdetben részleges, majd 2005 januárjától a teljes folyóira-

kiterjedő ingyenes tartalomszolgáltatással. A teljes körű ingyenes hozzáférést időközben kiterjesztették a *DNA Research*-re, és a 2004-ben indított *Evidence-based Complementary and Alternative Medicine* c. negyedéves periodikumra is. Az innovatív kiadási koncepció bevezetésének kísérlete 2006-ban új modell bevetésével folytatódik. Az *opcionális nyílt hozzáférés-modell* választható lehetőségként kínálja fel az egyes cikkek publikálásához a nyílt hozzáférésű közzétételt. A projekt keretébe az oxfordi kiadó 50 folyóiratot vont be a tudományok különböző területeiről.¹

Az első cambridge-i nyílt hozzáférésű folyóiratok: a *Breast Cancer Online* és a 6–12 hónapos késleltéssel elérhető *Neuron Glia Biology*. A két periodikum sikereire építve a *Cambridge University Press (CUP)* 2006 augusztusától több folyóiratnál is kiterjesztette nyílt hozzáférési projektjét: további 15 időszaki kiadvány került a szolgáltatás körébe az új, *Open Option* modell érvényesítésével.² Ha az érintett folyóiratnál a szerző a nyílt hozzáférésű közlési opciót választja, cikke a publikálás pillanatától kezdve korlátozás nélkül, mindenki számára hozzáférhetővé válik.

Célok

Az új kezdeményezés céljait a két kiadó hasonlóképpen jelöli meg: a kísérletek arra irányulnak, hogy felmérjék a tudományos információk terjesztésének új modelljéhez fűzött remények valóra válásának esélyeit, hosszú távú alkalmazhatóságát; elsődleges adatokat gyűjtsenek arról, hogy az akadálytalan hozzáférés milyen hatást gyakorol a tudományokra, a tudományos kutatások folyamatára és a tudományos kiadás gyakorlatára. A kísérleti időszak alatt a modellt egyúttal olyan szempontból is próbára teszik, hogy azon belül mennyire érvényesülhet a hagyományos referálási eljárás (peer-reviewing/refereeing), fenntartható-e a publikációk magas színvonala, nem szenvednek-e kárt a folyóiratok védjegyével is fémjelzett minőségi kiadványok. Az új szolgáltatással a tanulás, a tudás és a kutatás ügyét szeretnék előrevinni, és hozzá kívánnak járulni a tudományos információk szélesebb körű terjesztéséhez, elterjedéséhez.

A nyitott közlésre szánt cikkek ugyanolyan folyamat során kerülnek a szolgáltatások rendszerébe, mint eddig: ugyanúgy végigmennek a bírálati rendszeren, nem történik változás a szakszerű kiadás és az online terjesztés módjában sem. A közlemények elektronikus változata viszont további járulékos, kiegészítő elemeket is tartalmazhat (szöveg,

videó, hang). A cikkeket a szakterületet lefedő indexelő szolgáltatások továbbra is számba veszik. A különbség csak az, hogy az új modellben a cikk szerzője választhat aközött, hogy publikációjához akadálytalanul hozzáférhessen-e az internet-használó vagy sem a *Cambridge* illetve *Oxford Journals Online* szolgáltatásoknál. A kiadási folyamatban továbbra is gondoskodnak arról, hogy a szerkesztés valamennyi módon a hagyományosan kialakult módon, részrehajlás nélkül bonyolódjon le. A folyóirat szerkesztője és a referensek is anélkül végzik munkájukat, hogy előre tudják, az adott dolgozatnak milyen hozzáférési sajátosságai lesznek.

Költségek, finanszírozás

A szolgáltatás költségeit a szerzőnek vagy intézményének, illetve más finanszírozó szervezetnek kell vállalnia. A térítendő díjnak fedeznie kell a kiadási eljárás költségeit a benyújtott kézirat szakértői bírálatától, az olvasószerkesztői munkán és a műszaki szerkesztésen át a végső verzió online szolgáltatásáig. A befizetendő összeg a CUP-nál cikkenként átlagosan 1500 angol font/2700 US dollár, amely nem tartalmazza a nyomtatott folyóiratszámok előállításának költségét.

A vegyesen új és régi modell szerint közreadott cikkeket tartalmazó folyóiratok továbbra is beszerezhetők hagyományos előfizetés útján nyomtatott és online formában is, illetve továbbra is meg lehet rendelni a hagyományosan közreadott cikkeket, ugyanakkor a nyílt hozzáférésű publikációkhoz bárki ingyenesen hozzáférhet az internetről.

Számítani lehet viszont arra, hogy a projektbe vont folyóiratok előfizetési díja a nyílt hozzáférésű kiadási modell hatástényezője (impaktja) függvényében módosulni fog. Az árak alakulása attól is függ, hogy milyen mértékben élnek majd a szerzők a cikkek nyílt közlési lehetőségével; ez az egyes folyóiratcímeket különféleképpen is érintheti.

Oxfordban a díjszabás attól függ, hogy a szerző affiliációja szerinti intézmény előfizetője-e az adott folyóirat online változatának. Ha igen, akkor egy cikk publikálási ára átlagosan 1200 euró. Külön árpolitika vonatkozik a fejlődő országokra: aszerint, hogy az adott országnak mekkora a nemzeti jövedelme (GNI), a szerzőnek vagy nem kell fizetnie, vagy a rendszerinti ár felével kell hozzájárulnia a publikáláshoz. A közlésért fizetendő összeg nagyságát a cikk típusa is meghatározza. A cikkek fajlagos ára folyóiratonként is váltakozhat,

attól függően, hogy a periodikum milyen időszakkal jelenik meg, mennyi és milyen hosszú cikkeket szokott közölni, mennyi a felajánlott és elutasított írások száma.

Jogkezelés

Mindkét kiadó engedélyezi a cikkek személyi és intézményi honlapokon történő közzétételét, és elhelyezésüket az intézményi vagy más repozitóriumokban. A Cambridge-folyóiratoknál valamivel szűkebb a lehetőségek köre: a szerzők a benyújtott kéziratot azonnal közzétehetik az interneten, de csak olyan formában, ahogyan azt a referenci eljárás előtti stádiumban leadták a szerkesztőségnek (preprint). A szerzők a kiadott közlemény teljes szövegű pdf változatát az első közlés után 12 hónappal tehetik szabad hozzáférésűvé személyes weboldalaikon és az intézményi dokumentumtárakban. A cikkenként fizetendő nyílt hozzáférésű kiadás ára a CUP archiválási kötelezettségét és a folyamatos szolgáltatást is magában foglalja, a szerzőnek megengedi az archiválást, és bárki másnak lehetővé teszi az olvasást, keresést és letöltést egyéni, nem kereskedelmi célra. Ennek feltétele az eredeti forrásra való megfelelő hivatkozás – a forrás korrekt feltüntetése.

Az OUP projekt a *Creative Commons Attribution – Non Commercial* licencet alkalmazza. A szerzők az véglegesített kéziratot (postprint), vagy akár a publikált verziót is, már a megjelenést követően elhelyezhetik bármely más repozitóriumba úgy, hogy megadják a közlő folyóirat webcímét, és korrekt hivatkozással a cikk megjelenésének eredeti helyeként tüntetik fel az oxfordi kiadót. A nyílt hozzáférésű elektronikus publikációt az olvasók változtatás nélkül nem kereskedelmi célokból szabadon másolhatják, terjeszthetik, és fel is használhatják, ha a szerzőre és a megjelenés forrására megfelelőképpen hivatkoznak. Ez a szerzői jogkezelés egyben azt is jelenti, hogy a publikációkat oktatási és kutatási céllal mások, nem kereskedelmi jelleggel, újra kiadhatják.

Remények, eredmények

A cambridge-i folyóiratok tudományos igazgatója, Gavin Swanson meggyőződése, hogy az új modell egyaránt kedvez a szerzőknek és a publikációkat felhasználó kutatóknak, kutatói közösségeknek. Reményei szerint idővel az új publikálási forma a CUP folyóirat-kiadási tevékenységének nagyobbik részét teszi majd ki, a cikkekben közzétett tudományos

mányos kutatási eredmények pedig szélesebb körben hasznosulhatnak.³

A nyílt hozzáférés kezdeményezésének és elterjedésének mindkét kiadó hasonló jelentőséget tulajdonít:

- a felhasználók a teljes cikkekhez korlátozás nélkül juthatnak hozzá, a pdf dokumentumokat letölthetik és felhasználhatják saját kutatásaikra;
- a tudás széles körű hozzáférése a tudás terjesztését maximálja, és a jövőbeli kutatási célokat is befolyásolja;
- felmérhetővé válik, hogy az új publikálási szerkezet milyen hatással lehet a tudományok egészére;
- a kezdeményezés kísérleti jellegű bevezetésének időszaka alatt eldől, hogy a nyílt hozzáférésű kiadási modell mennyire válik be a szolgáltatók és felhasználók előtt, és fenntartható lesz-e hosszú távon is;
- értékelésre, elemzésre alkalmas empirikus adatok gyűjthetők.

Az első elemzések

Az oxfordi *szerző fizet modell* első elemzése *Assessing the impact of open access: preliminary findings from Oxford journals* címmel 2006 júniusában látott napvilágot.⁴ A dokumentum három elemzést tartalmaz, amelyek tartalma:

1. A NAR szerzőivel és olvasóival készített felmérés eredményei.⁵
2. Az OUP tapasztalatainak értékelése három kísérletbe vont folyóirat példáján.⁶
3. A nyílt hozzáférésű kiadás használatáról és használóiról készült mélyelemzés a NAR-naplófájlok alapján, az eddig szokásos makroszint vizsgálatán kívül a mikroszint elemzését lehetővé tevő módszerek kidolgozásával.⁷

A legérdekesebb megállapításokból szemezgetve:

- Az adatközlők olvasási szokásait vizsgálva megállapították, hogy a felhasználók 45%-a átugorja a rezümét, és azonnal a teljes pdf cikket nyitja meg; 85%-uk általában vagy mindig letölti a pdf verziót; 69%-uk sohasem tölti le a teljes szövegű html változatot. A szerzők a kiadás költségeit nagyrészt kutatási támogatásokból vagy intézményük hozzájárulásával fedezik. A nyílt hozzáférésű publikálás díjának forrásai (NAR, 2005): a 226 válaszadó közül 150-en kutatási alapról, 27-en egyéb intézeti, 28-an más intézményi for-

rásból, 2 szerző saját zsebéből, 8-an az előzők kombinációjából szerezte meg a szükséges pénzüsszeget. 6 kutató a *nem tudom*, 5 pedig az *egyéb* választ jelölte meg.⁸

- A szerzők szívesebben helyezik el a publikált cikket személyi weblapjukon vagy intézményük honlapján, mint valamely tematikus vagy intézményi repozitóriumban.⁹
- Internetes *másodközléskor* előnyben részesítik a folyóiratban megjelent verziót a preprinttel, illetve az elfogadott kézirattal szemben.
- Az adatok számszerűen is megmutatják, hogy a nyílt hozzáférésű cikkek letöltése gyakoribb, mint a csak előfizetéssel elérhető elektronikus publikációké.
- A vegyesen korlátozott, illetve a korlátlan hozzáférésű cikkeket tartalmazó folyóiratok régebbi anyaga iránt megnőtt az érdeklődés, és a nyílt hozzáférés általában is nagyobb érdeklődést generál az újabb, csak előfizetéssel letölthető dokumentumok iránt, de nem minden vizsgált folyóiratnál mutatható ki ugyanilyen tendencia.
- A nyílt hozzáférésű cikkek idézettségére vonatkozó határfokról (impaktról) még kevés adat áll rendelkezésre, erre vonatkozóan még nem lehet következtetéseket levonni.
- A nyílt hozzáférésű cikkek látogatottsága a keresőmotorok révén ugrásszerűen megnőtt, a valódi használatnövekedés a NAR esetében viszont csak 7–8%-os.
- Az akadálytalan elérés – az elérhetőség késleltetésével, a tanulmányok embargó alá helyezésével ellentétben – általában a legfrissebb cikkek használatának növekedését váltja ki.
- A fájlokat letöltő domének lokalizációja arra utal, hogy új felhasználók léptek elő, főként a kelet-európai és a távol-keleti térségekből, valamint a diákság köréből.

Az első tapasztalatok elemzése még korántsem elegendő messzemenő következtetések levonására, sem arra, hogy meg lehessen jósolni, merre billen a jövőben a mérleg nyelve: az előfizetésen

alapuló tudományos kiadás, vagy a nyílt hozzáférés üzleti modellje kerül-e fölénybe.

Jegyzetek

- ¹ A kísérleti időszak bevezetéséről, céljairól, módjáról, az érintett folyóiratok listájáról tájékoztat az Oxford University Press (OUP). Oxford Journals. Oxford Open webhely: <http://journals.cambridge.org/action/stream?pagelid=3612dlevel=2>
- ² A cambridge-i modell leírása megtalálható a Cambridge University Press (CUP). Cambridge Journals. Cambridge Open Optionon és a hozzá kapcsolódó weboldalakon: <http://journals.cambridge.org/action/displaySpecialPage?pagelid=46>
- ³ Az új modell életbe léptetése alkalmából közreadott sajtótájékoztató alapján, Cambridge University Press Journals Launch Open Access. [Press release] August 14th 2006, Cambridge, England, UK & New York, USA. <http://journals.cambridge.org/action/displaySpecialPage?pagelid=45>
- ⁴ Assessing the Impact of Open Access : Preliminary Findings from Oxford Journals, June 2006. http://www.oxfordjournals.org/news/oa_report.pdf
- ⁵ SAXBY, Claire: NAR Author and Reader Survey, April 2006. = Assessing the Impact of Open Access, p. 1–29.
- ⁶ CREASER, Claire: Evaluation of Open Access Journal Experiment: Stage 2 Interim Data. *uo.*, p. 30–47.
- ⁷ NICHOLAS, David–HUNTINGTON, Paul–JAMALI, Hamid R.: The Impact of Open Access Publishing on Use and Users, *uo.*, p. 48–69.
- ⁸ SAXBY, p. 14.
- ⁹ SAXBY, p. 18–19.

/Oxford University Press. Oxford Journals. Oxford Open. <http://www.oxfordjournals.org/oxfrdopen/>

/Cambridge University Press. Cambridge Journal. Cambridge Open Option. <http://journals.cambridge.org/action/stream?pagelid=3612dlevel=2/>

Dudás Anikó
(PPKE BTK, Piliscsaba)

Véget ért egy fejezet

Ez év áprilisában utoljára jelent meg a *BME OMIKK* „Műszaki–Gazdasági Információ” (*MGI*) sorozatának 11 füzeté. A leállítás egy átszervezés kényszerű következménye volt, amelyet elsősorban gazdasági megszorítások okoztak, de minden bizonnyal szerepet játszott az információs techno-

lógia fejlődése és a felhasználási gyakorlat változása is.

A *MGI* sorozat az *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK)*, később *Országos Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)* gondozásában, 1968-ban indult útjára. Ez az idő-

szak egybeesett Magyarországon az új gazdasági mechanizmus térhódításával. Előtérbe kerültek a gazdaságosság, a hatékonyság és a minőség szempontjai. Megnőtt az igény a korszerű termelési eljárások, gyártási technológiák és vállalatirányítási módszerek iránt. Ezt a változást ismerték fel jó szemmel az OMKDK akkori vezetői, amikor útjára indították az MGI-t. A tematikus sorozat füzeteit sajátos szakirodalom-feldolgozási folyamat eredményeként állították elő.

Az OMIKK a '70-es '80-as években az idegen nyelvű műszaki-gazdasági folyóiratok legjelentősebb lelehelőhelyének számított. A hazai szakemberek döntő részének ekkor még nem volt megfelelő színvonalú idegennyelv-ismerete. Kézenfekvő megoldást kínáltak számukra az ún. referálólapok: az idegen nyelvű szakirodalom szemlézése, tömörítvények, referátumok formájában. A sorozat kiadványai rövid időn belül jelentős ismertségre és népszerűsége tettek szert. A szakcikkek referátumait tárgymutatók, indexek, irodalomjegyzékek és fordítási szemlék (jegyzékek), könyvtári feldolgozásra alkalmas katalóguscédulák egészítették ki.

A '70-es években már gyakorlattá vált a szakirodalmi feldolgozás nagyobb szerkesztői felkészültséget és felelősséget igénylő, komplexebb módszere: a kompilációk előállítása. A tematikai szempontok szerint feldolgozott, csokorba gyűjtött referátumokat szakirodalmi hivatkozások, folyamatábrák, adatsorok, táblázatok, szükség esetén magyarázó szövegek egészítették ki. Ezekkel a kommentárokkal a szerkesztők a forrásanyagok közötti esetleges eltérésekre és ellentmondásokra hívták fel a figyelmet. A tematikus kiadványok két sorozatban, a *Műszaki Információban* és a *Műszaki Gazdasági Információban* jelentek meg, időnként változó címeikkel.

A '90-es években az internet gyors ütemű elterjedése átalakította az információ-előállítás, a hozzáférés, és a felhasználás korábbi módszereit. A szakirodalmi tájékozódás jelentős szegmensei kerültek át a világhálóra. Egyre több teljes szövegű dokumentum vált elérhetővé. A szakcikkek megértését és hasznosítását egyre kevésbé korlátozza a nyelvtudás hiánya: az angol nyelvismeret mára csaknem általánossá vált. Az *EISZ* esetében, illetve *OKM* támogatással számos teljes szövegű elektronikus szakfolyóirathoz van széles körű hozzáférés (pl. Elsevier, Springer, EBSCO). Ezzel párhuzamosan visszaesett a kereslet a hagyomá-

nyos, magyar nyelvű műszaki-gazdasági tömörítvényeket tartalmazó kiadványok iránt. A kihívásra adott első válaszként a szerkesztőség a sorozat kiadványait CD-változatban is megjelentette, majd 2002-től a kiadványok cikkei adatbázisból lekérdezhető módon is elérhetővé váltak.

2004-ben *Stubnya György* főigazgató-helyettes irányítása alatt kezdődött meg a cikkek tárgyszavazása, és ehhez kapcsolódóan egy tárgyszó-adatbázis építése. 2007 elején az adatbázis több mint 7000 cikk teljes szövegű változatát tartalmazta a biotechnológia, környezetvédelem, energetika, üzemfenntartás, minőségirányítás, vállalatirányítás, logisztika és a nemzetközi marketing területéről. A BME belső hálózatán jelenleg is elérhető az adatbázis, a cikkek PDF formátumban jeleníthetők meg, illetve tölthetők le a felhasználó kívánsága szerint.

Megújult és megszépült az MGI nyomtatott változata is. Áttekinthetőbb, tartalmában gazdagabb, könnyebben kezelhető és olvashatóbb lett a *Logisztika* (szerk.: *Zubreczki Dávid*), majd az *Energia* c. lap (szerk.: *Kis Miklós*). A referátumok, kompilációk és bibliográfiák mellett híreket, tudósításokat, konferencia-beszámolókat tartalmaztak, rendezvénynaptár és primer dokumentumok, hazai szerzők publikációi gazdagították a tartalmat. Megnőtt a gyakorlati megoldásokat tartalmazó esettanulmányok, az ún. „legjobb megoldás” módszereit ismertető összeállítások részaránya.

A változásokat a megrendelők kedvezően fogadták, úgy tűnik, az ilyen, vegyes profilú, magazin jellegű kiadványok iránt továbbra is van piaci kereslet, akárcsak a biotechnológia és a környezetvédelem szakirodalmi információi iránt. Jó érzékkel ismerte fel ezt a trendet egy környezetvédelmi vállalkozás, az *ELGOSCAR-2000*, amikor átvállalta e két kiadvány további megjelentetését. Ők adják ki az OMIKK-ban 1991-ben indult, *Környezetvédelmi Füzetek* sorozat legújabb számait. A szerkesztőségi munkában részt vesz a BME OMIKK három leggyakorlottabb, legtöbb tapasztalattal rendelkező szerkesztője, *Nádudvari Zoltánné*, *Schönviszkiné Gáldi Anna* és *Dékány Judit*.

Továbbra is megjelenik a *Műanyagipari Szemle*, amelyet már 2004-től a *Quattroplast Kft.* ad ki a BME OMIKK közreműködésével.

Az MGI sorozat 1971 óta megjelent kötetei a szakkönyvtárak polcain, az utolsó évfolyamok cikkei a

teljes szövegű adatbázisokban várják az olvasókat. Csak remélni lehet, hogy még hosszú évekig, és mind nagyobb számban. A felhalmozott forrásanyag ugyanis kiválóan hasznosítható felsőoktatási

si segédletként, a K+F területén és gyakorlati megoldások tárházaként egyaránt.

Nagy Gábor Ádám
(BME OMIKK)

Művészeti, bölcsészettudományi és társadalomtudományi kiadók

Blackwell Publishing <http://www.blackwellpublishing.com>

Áttekintés: A *Blackwell Publishing* a világ vezető társadalomtudományi kiadója, amely 665 oktatási és szakterületi céggel áll kapcsolatban. A kiadó évente 800 folyóiratot, 6000 szöveges és kézikönyvet ad ki nyomtatásban oktatási, orvostudományi és más szakterületeken. 925 fővel működött irodákat az USA-ban, az Egyesült Királyságban, Ausztráliában, Kínában, Dániában, Németországban, Japánban és Szingapúrban. A *Blackwell Synergy* felhasználóbarát eszköz a folyóiratok tartalmának online eléréséhez. Az *Online Early* lehetővé teszi az online megjelenésű cikkek javítását és véglegesítését. Az *Online Open* szabadon hozzáférhetővé teszi a szerzőknek saját cikkeiket megjelenítési díj ellenében.

Új fejlesztések: Megújította honlapját, és kiadta a csak online megjelenésű *History Compass*, *Literature Compass* és *Philosophy Compass* című folyóiratokat.

Várható termékek/szolgáltatások: A Synergy-felület új megjelenési formát kap.

Cambridge University Press <http://www.cambridge.org>

Áttekintés: A *Cambridge University Press (CUP)* az University of Cambridge kiadói részlege, a világ vezető kutatóintézeteinek egyike. Feladatának tekinti a tudás szétsugárzását a világon a lehető legszélesebb körben. Több mint 200 országban osztja szét az általa évente kiadott 2500 kötetet is meghaladó könyvállományt. Közel 200 magas színvonalú lektorált folyóirat jelenik meg online módon a *Cambridge Journals*-nál (www.journals.cambridge.org) 18 szakterületről. A CUP megvásárolta a sikeres orvosi könyv- és folyóiratkiadót, a *Greenwich Medical Media* céget.

Új fejlesztések: A Cambridge Journals Online (CJO) többszörözött szervertechnológiával működik,

és a nagy forgalomnövekedés ellenére 99,7%-ban teljesíti a feladatát.

Várható termékek/szolgáltatások: A CJO új sorozatát 2007-re tervezik. Az online könyvek között hamarosan megjelenik a *The Historical Statistics of the United States*, a *Cambridge Collections* és a *The Orlando Project*.

Elsevier <http://www.elsevier.com>

Áttekintés: A világ vezető tudományos, műszaki és orvosi kiadója. Fő terméke a *Scopus*, amelytől a jövőben sok termék sikere függ. Ez a valaha is létezett legnagyobb és legkönnyebben használható keresőeszköz, amely kivonatokat és hivatkozásokat tartalmaz 15 000 cím alapján, 4000 kiadótól. Ezenkívül 535 nyílt hozzáférésű folyóiratot, 750 konferenciaanyagot és 600 kereskedelmi kiadványt is feldolgoz a rendszer. A *Scirus* keresőmotorhoz, az Elsevier elsődrendű keresőfelületéhez kapcsolódva 200 millió „minőségi világháló-forrást” és 12,7 millió szabadalmat lehet keresni.

Új fejlesztések: A Scopus tartalmi feltárásához az osztályozásnak egy finomabb szintjét vezették be. A korábbi 11 helyett most 27 szakterületi osztályt használnak, amelyeket négy fő csoportba osztanak: élettudományok, egészségtudományok, fizikai tudományok és társadalomtudományok. Egy folyóirat több osztályba is bekerülhet.

Várható termékek/szolgáltatások: A *Really Simple Syndication (RSS)* segítségével a felhasználó beadja kérdését, és azonnal megjelennek képernyőjén a napi friss eredmények anélkül, hogy ehhez igénybe venné levelezési rendszerét.

Emerald Group Publishing <http://www.emeraldinsight.com>

Áttekintés: Az *Emerald* a vezetéstudomány, a könyvtár- és az információtudomány oktatási és

szakterületi irodalmának nemzetközi kiadója. 150 lektorált folyóiratot (pl. *Management Decision*, *European Journal of Marketing*, *Journal of Documentation*, *Library Hi-Tech*, *Knowledge Management*), valamint négy adatbázist jelentet meg. Fő terméke az *Emerald Management Xtra (EMX)*, amely összeköti a teljes szövegű *Emerald Fulltext* (42 000 cikk, 100 folyóirat) és az *Emerald Management Reviews* (410 folyóirat) adatbázisok használatát. Az összes fontos vezetéstudományi ágazat szerepel az adatbázisok szakterületei között.

Új fejlesztések: A vezetéstudományi oktatás felsővezetői és adminisztrátori számára tervezték az EMX-et, amellyel az online forrásokat lehet elérni. Újdonságot jelentenek az online szerzői munkacsoportok, amelyek kiegészítik a világháló forrásait, valamint újak az online oktatási bemutatók.

Várható termékek/szolgáltatások: Az Emerald tartalomjegyzék-szolgáltatása (*Table of Contents by Really Simple Syndication = TOCRSS*) a kiadói és az e-folyóirat-információkat automatikusan eljuttatja a könyvtári katalógusokba.

Inderscience Publishers

<http://www.inderscience.com>

Áttekintés: Az előremutató kutatási, ipari és kormányzati technológiákkal kapcsolatos folyóiratok és konferenciaanyagok kiadója. Az *Inderscience* lektorált nemzetközi online és nyomtatott folyóiratokat jelentet meg üzleti adminisztrációs, vezetéstudományi, jogi, politikai és más szakterületeken.

Új fejlesztések: 49 új folyóiratot adtak ki, és egy kiegészítő program alapján olyan konferenciaanyagokat, amelyek szakterülete egybeesik a folyóiratokéval. Létrehozták az *ONSUSY* online rendszert, valamint a Highlights felhasználói hírlevelet.

Várható termékek/szolgáltatások: További 20 folyóiratot fognak megjelentetni évente a következő három évben a vonatkozó konferencia-kiadványokkal együtt. Bekapcsolnak olyan szakterületeket is, mint az intellektuális vagyonkezelés, a turizmuspolitika és -kutatás, környezetvédelmi és egészségügyi kérdések.

Informa

<http://www.informa.com>

Áttekintés: Az *Informa* összeolvadt a *Taylor & Francis*szel, majd megvette az *IIR Holdings*ot. Így több mint 10 000 eseményt és tanfolyamot szervez, 40 000 tételt ad ki, és 2000 előfizetéses szol-

gáltatást nyújt, beleértve az oktatási folyóiratokat, magazinokat, hírleveleket, híreket és hírügynökségek programajánlatait, amelyeket 70 országban kínál az oktatási, tudományos szakterületi és kereskedelmi közösségeknek.

Új fejlesztések: Az oktatási és tudományos részleg három egységből áll: Taylor & Francis, *Informa Life Sciences* (*Informa Élettudományok*) és *Informa Healthcare* (*Informa Egészségügy*).

Várható termékek/szolgáltatások: A kiadócsoporthoz az „*Informa World*” online felületen tárolja, feldolgozza, szétsugározza, és eladásra kínálja az oktatási tartalmat. Tevékenységét a *Personal Improvement* (*Személyiségfejlesztés*) és az *Intellectual Property* (*Szellemi vagyoni*) szakterületeken kívánja növelni.

John Wiley & Sons

<http://www.wiley.com>

Áttekintés: A *John Wiley & Sons* fő tevékenysége folyóiratok, enciklopédiák, könyvek és online termékek előállítására, oktatóknak és diákoknak végzett szolgáltatások, szak- és általános könyvek kiadása, előfizetési szolgáltatások, valamint oktatási anyagok minden szinten, beleértve az élethosszig tartó tanulást. A *Wiley InterScience* online szolgáltatás keretében több mint 690 vezető szakterületi és tudományos műszaki folyóirat teljes szövegét, ezenkívül a fő tájékoztató köteteket adják közre, valamint online könyveket. A felületen megtalálhatók a társadalomtudományi kiadványok, az üzleti élet, a pénzügyek, a pszichológia, az oktatás és az információtudományok. A kiadó megvásárolta a *Whurr Publishers Limited* céget.

Új fejlesztések: Az üzleti élet területén több piac- és pénzügyi folyóirat került a Wiley InterScience felületére a *Henry Stewart Publications* gyűjteményéből, így a *Consumer Behaviour*, a *Briefings in Real Estate and Finance*, az *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* és a *Journal of Public Affairs*.

Várható termékek/szolgáltatások: A *Wiley's Psychology Backfile*-ban (1953–2001; *Wiley Pszichológiai Háttérállomány*) 23 vezető folyóirat teljes állományát lehet hamarosan keresni, a világhálón megtalálható tartalommal együtt.

Oxford University Press

<http://www.oup.com>

Áttekintés: Az *University of Oxford* részlege, a világ legnagyobb egyetemi kiadója. Évente 4600 új

könyvet és több mint 180 folyóiratot, online adatbázisokat és tájékoztató műveket ad ki. Az online és a nyomtatott kiadványok között szerepel az *Oxford Dictionary of National Biography*, az *Oxford English Dictionary*, az *Oxford Scholarship Online* és az *Oxford Journals Online*.

Új fejlesztések: Az *Oxford Digital Reference Shelf* (DRS = *Oxfordi Digitális Tájékoztató Polc*) lehetővé teszi, hogy a könyvtárak előfizetés ellenében hozzájussanak a díjazott oktatási művekhez. A korábbi előfizetők olcsón férhetnek hozzá a *Literature and Western Civilization Collections*hoz. Az *Oxford Journals Digital Archive* több mint 165 évnyi kutatási irodalom teljes folyóirat-állományát dolgozta fel 1995 óta a bölcsészettudományok, a jog, a társadalomtudományok, az orvosi és természettudományok területén.

Várható termékek/szolgáltatások: Rövidesen megindítják az *International Law in Domestic Courts* című jogi feltáró szolgálatot.

Palgrave Macmillan

<http://www.palgrave-journals.com>

Áttekintés: A *Palgrave Macmillan* kiadó folyóiratokat, szöveggönyveket, monográfiákat, szakterületi és tájékoztató műveket jelentet meg nyomtatott és online változatban. 60 címet adnak ki a társadalomtudományok, az üzleti élet és a bölcsészettudományok területén, 21 folyóiratot átvettek a *Henry Stewart*-gyűjteményből, hármát (*Security Journal*, *Crime Prevention & Community Safety*, *Risk Management*) pedig a Perpetuity Press cégtől.

Új fejlesztések: A kiadó az *Office for National Statistics* (Nemzeti Statisztikai Hivatal) számára is folytat kiadói tevékenységet. Átvette a következő kiadványok megjelentetését: *European Political Science*, *The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*, *Polity*.

Várható termékek/szolgáltatások: A kiadó két új folyóiratot jelentet meg: *British Politics* és *Journal of Simulations*.

SAGE Publications

<http://www.sagepublications.com>

Áttekintés: A 40 éve alapított *SAGE Publications* nemzetközi kiadói tevékenységet folytat a könyvek, a folyóiratok és az elektronikus média területein. Két fő internetfelületet működtet: a *SAGE Journals Online*-t, amely csak a *HighWire* felület használóinak férhető hozzá, és a *SAGE Full-Text Collection*-t, amelyen a társadalomtudományi fo-

lyóiratok jelenlegi és háttérszövegeit lehet elérni. Az utóbbi a távközlés, a kriminológia, az oktatás, a vezetésstudományi és szervezeti tanulmányok, az anyagtudományok, az egészségtudomány, a politikatudomány, a pszichológia, a szociológia, valamint a városfejlesztés és -tervezés ágazataival foglalkozik.

Új fejlesztések: A SAGE konzorciumi keretek között ad hozzáférési lehetőséget 390 folyóirathoz a társadalomtudományok, a bölcsészettudomány, az orvostudomány, a műszaki tudományok, valamint a fizikai és élettudományok ágazataiban, 1999-ig visszamenőleg. A *SAGE Collections Plus* keresztfelületen mind a tíz teljes szövegű gyűjtemény, valamint a gyűjteményben szereplő összes SAGE-cím hozzáférhető.

Várható termékek/szolgáltatások: Több mint 400 SAGE-folyóiratot dolgoznak fel online keresésre alkalmas háttér fájlban.

Springer

<http://www.springer.com>

Áttekintés: A *Springer Science+Business Media* a tudományos és szakterületi irodalom egyik vezető szolgáltatója. A tudományos, műszaki és orvostudományi szakágazatban a világ második legnagyobb kiadói csoportja. A csoport 70 kiadót működtet, 1450 folyóiratot, és évente több mint 5000 könyvet ad ki. 20 országban 5000 alkalmazottja van Európában, az USA-ban és Ázsiában. Az *Online Journals Archives* 1,8 millió archív rekordot tárol, és sok olyat, amely a folyóirat első évfolyamának első számától indul. Nemrég vásárolta meg a *Current Medicine Group Ltd* és az *Axioma Communicatie* cégeket.

Új fejlesztések: A művészeti ágazatban jelentek meg: *A Corpus of Rembrandt Paintings IV*, *The Self-Portraits*, *The Selected Works of Arne Naess* és *Handbook of Population*.

Várható termékek/szolgáltatások: Az STM könyveket digitalizáló gyűjteményében évente 3000 újonnan megjelent művet dolgoznak fel.

Thomson Gale

<http://www.thomsonlearning.co.uk>

Áttekintés: A *Thomson Gale* tájékoztató művek, digitális gyűjtemények, folyóiratok és hírlapok kiadója. A *Gale Virtual Reference Library* (GVRL = *Gale Virtuális Referenzkönyvtár*) 600 referenzművet tartalmaz, amelyekben egyidejűleg is lehet keresni. A *Thomson Gale PowerSearch* felü-

letén egyszerre lehet ugyanazt a kérdést keresni a GVRL és az *InfoTrac* folyóirat-állományokban.

Új fejlesztések: Átfogó, új online forrás a *Shakespeare Collection*, amelyben a történelmi kiadások és a teljes szövegű folyóiratok is kereshetők. A *Thomson Learning Digital Research Collections* három új résszel bővült: *Testaments to the Holocaust; Women, War and the Society 1914–1918; Arab-Israeli Relations 1917–1970*.

Várható termékek/szolgáltatások: Elérhető lesz az *Encyclopaedia Judaica*. Az *Access My Library* olyan új technológia lesz, amely lehetővé teszi a Gale-adatbázisokban való keresést az általánosan használt internet-keresőmotorokon keresztül.

/Arts, humanities and social science publishers. = Information World Review, 224. sz. 2006. május, p. 26–28.

(Jáki Éva)

Az elektronikus tájékoztató források értékelése

Az elektronikus tájékoztató eszközök használata egyre könnyebbé válik, ahogy a fejlődés a nyomtatott kiadások statikus megjelenítésétől az elektronikus környezet lehetőségeinek kiaknázása felé halad. A cikk áttekintést nyújt a webalapú kézikönyvek történetéről és fejlődéséről, valamint arról, mi lehet a kiadói döntések mögött, amikor az online lehetőségeket ajánlják. A technológiai fejlődés olyan pontra jutott, amikor az elektronikus információ már nincs hátrányban, és egyre több dokumentum válik online elérhetővé.

Úgy tűnik, hogy a felhasználók, amikor csak módjukban áll, előnyben részesítik az elektronikus információkat. Az online elérhető dokumentumok, közöttük különösen a tájékoztató források fejlődése az elmúlt nyolc évben felvetette: miért használnák az emberek a nyomtatott változatnál bonyolultabban elérhető elektronikus változatokat, amelyeknek a használata sem könnyebb, másrészt ha egy forrás az asztali számítógépről elérhető, akkor meg lehet takarítani egy utat a könyvtárba. A vita nem korlátozódik az online információkra, hanem kiterjed az olvasásra és az adatok használatára is.

Háttér

A cikkben az *elektronikus források* a tájékoztató források elektronikus változatait, elsősorban a kézikönyvek webalapú változatait jelentik. A CD-ROM-változatokat több okból nem vizsgálták: a CD-k általában nem a könyvtár hálózatán, nem erre kijelölt számítógépe(ke)n futnak, ezért nem alkalmasak távoli használatra; ha hálózati gépre telepítették, akkor speciális szoftver kell hozzájuk.

A kézikönyvet általában olyan műként jellemzik, amely egy bizonyos szakterület iránt érdeklődők

számára készült, és a tényeket, ábrákat, példákat gyorsan kereshető formában tartalmazza. A kézikönyveket leggyakrabban a természet- és műszaki tudományok területén használják. A kézikönyveket ritkán olvassák, inkább tájékozódásra, adatok keresésére használják. A kézikönyvek használata csak akkor kényelmes, ha a felhasználó közelében vannak. Egy kényelmes eszköz gyors elérése nélkül a felhasználónak döntenie kell: megéri-e, hogy elmenjen a könyvtárba az információkért, vagy létezik más lehetőség is, hogy hozzájuk jusson. A közeli forrás sokkal kényelmesebbnek látszik, még akkor is, ha alkalmatlan vagy nem kielégítő a feladathoz.

A napjainkban elérhető elektronikus források zöme a nyomtatott eredetük digitalizálásával készül, amelyeket esetenként a nyomtatott formába nem illeszthető információkkal, például zenével egészítenek ki. A mai elektronikus tájékoztató eszközökre jellemző, hogy a nehezen kezelhető nyomtatott forrásoknál használhatóbbak, felhasználóbarátta válnak. A digitális források természete még változni fog, amikor eredendően ebben a formában hozzák őket létre.

A könnyebb használat vagy elérhetőség az értékelésnek csak egy része. Vannak olyan olvasók, akik fontosabbnak tartják, hogy az információkat online találják meg, mint hogy ellátogassanak a könyvtárba. Ők a források online szolgáltatásában minden fejlődést pozitív változásnak tekintenek.

Az elektronikus könyvek egyszerű használhatósága pozitív fogadtatásra talált. Olyan megoldások jelentek meg, amelyek úgy kombinálják a hozzáadott funkciókat és az abból származó előnyöket, hogy az elektronikus könyvek gyűjteményéhez egy cég által előállított és kivitelezett interfészt nyújta-

nak. A *Knovel* modell például lehetővé teszi egy szó keresését a kézikönyvgyűjtemény teljes szövegében, az oldalak ismerős formájú megjelenítését Adobe Acrobat PDF formátumban, és a táblázatokból az adatok kiválasztását különböző műveletek céljára. A *Knovel* modell az e-könyvek elemeinek továbbfejlesztése a WEB-könyv kísérletsorozatban. A fejlesztések között van olyan, amelyet a felhasználók kértek, például, hogy minimális kereséssel pontosan azt kapják meg, amit kívánnak. A funkciók egy része már korábban is használható volt, de csak az elmúlt pár évben vált elérhetővé valamennyi elem a weben hozzáférhető, több böngészővel használható formában. A felhasználók böngészhetik a szövegdalakat, navigálhatnak a táblázatokban, tartalomjegyzékekben vagy az indexben. Ha a keresést választják, az oldal bármely részéből kapnak találatokat. A *Knovel* modell előnye között szerepel az interaktivitás; a felhasználó például beillesztheti saját adatait egy egyenletbe az egér segítségével. Az aktív táblázatokban lehetőség van arra, hogy az adatokat módosítsák, vagy csak néhányat használjanak, amivel például egy elemzéshez szükséges időt lehet megtakarítani.

Amióta a számítógépek és a webvadászidők gyorsabbak lettek, a nagy PDF fájlok feltöltése kevesebb időt igényel. Bár a PDF állományok kezelése nehézkes lehet, mégis meglepően gyakran használják az elektronikus forrásokban, aminek legfőbb oka, hogy egy könyv ábráit, elrendezését, betűtípusait és egyéb elemeit valóságosan adja vissza. Ez az oka annak, hogy az Adobe ezt a terméket az 1990-es évek elején kifejlesztette. Éppen ez a valóságosság teszi ideálissá a PDF formátumot a tájékoztató eszközöknél. Ha az elrendezés ennyire fontos az információ megjelenítésében és megértésében, akkor a PDF, a TIFF és a DigiPaper alkalmasak a feladatra. Ha viszont az információ értéke azzal emelhető, hogy a táblázatokban lévő adatok változtathatók, vagy összeköthetők a könyv más részein találhatóakkal, akkor a használhatósággal szemben az elrendezés csak a második helyre kerül.

A web lehetőségei majdnem mindenhol kihasználhatók, ahol Wintel, UNIX és Mac számítógépek vannak. A hozzáférésnek ez a szintje teszi a webet az elektronikus tartalom kedvelt szolgáltató eszközévé. A kézikönyvek interaktív, könnyen használható webes változatainak fejlesztése hosszabb időt vett igénybe, mint más tájékoztató eszközöké. A kiadóknak meg kellett várniuk a web fejlesztésében a megfelelő technológiát. A web fejlődésének korai szakaszában, kliensoldali kis alkalmazások

képesek voltak Wintel gépeken futni Java használatával. Ezeket a programokat hívják *appletek*nek. Annak ellenére, hogy a Java minden gépen fut, programozása eltérő volt Wintel és Mac gépek használatánál. Ezért a Java alkalmazása a felhasználók egy részének kirekesztését jelentette (főleg a Mackel rendelkezőket). A böngészők között még mindig vannak eltérések, főleg a szabványok követésében. Ha egy programot vagy interfészt egy adott böngészőre írtak, lehetséges, hogy egyáltalán nem, vagy csak részben fog futni, ha a felhasználó más böngészőt használ. Ezzel a gonddal még meg kell küzdeniük a fejlesztőknek online kézikönyvek fejlesztésekor.

A web használatát a PDF széles körű elterjedése előtt a HTML korlátai szabták meg. A HTML-lel a szöveges tartalomra és annak megjelenítésére törekednek. A HTML szabvány a szerzőknek lehetőséget ad fejezetcímek, szövegek, táblázatok, listák és fényképek beillesztésére; online információk visszakeresésére hiperlinkek segítségével, az információgyűjtéshez vagy visszacsatoláshoz szükséges formák tervezésére, táblázatok, videó és hangzó klipek beillesztésére a dokumentumba. Ezek a részletek mind összeillenek, és megengedik a szerzőnek, hogy ellenőrizze a weblap általános kinézetét. Nem tudja azonban ellenőrizni az információegységek pontos elrendezését, mivel azt a felhasználó számítógépe, böngészője és képernyőfelbontása határozza meg. A szótárakat, enciklopédiákat és más olyan eszközöket, amelyeknél a tartalom elsősorban szöveges, már a kézikönyvek előtt webalapú formátumokká alakították, mert az információt könnyebb volt a HTML-hez adaptálni, és a pontos oldalelrendezés kevésbé fontos. A hang és a kép összekötése a szöveggel viszonylag egyszerű, és hozzáadott értéket jelent a nyomtatott változathoz képest. Ugyanakkor az adatokban gazdag tartalom ellenére sokkal kifinomultabb megoldásokra van szükség, ha a használat célja a kutatás és az információkeresés.

Válaszidő és tesztelés

Az online kézikönyvek korai fejlődésének idején kevesebb időt vett igénybe egy nyomtatott változat kézbevétele és a keresett rész megnézése, mint a webes változatban való navigálás. A hozzávetőleges összehasonlításhoz a szerző egy egyszerű kísérletet végzett az USA egy statisztikai kiadványával (*Statistical Abstract of the USA*, www.census.gov/prod/www/statistical-abstract-us.html). A feladat annak felkutatása volt mindkét

1999-es forrásban, hogy 1998-ban a mérnöknőknek hány százaléka állt alkalmazásban. A kereséshez szükséges időt rögzítették: a nyomtatott változatnál a könyv kézhezvételétől számított az idő, az elektronikus változatnál pedig onnantól, amikor a böngésző már a kezdőlapra volt. Három, különböző tapasztalatokkal rendelkező használó idejét mérték. Az eredményeket az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Keresési idő (Statistical Abstract of the USA)

Felhasználók	Nyomtatott forrás (s)	Elektronikus változat (s)
1.	54	152
2.	210	375
3.	61	104
Átlag	108	210,3

Látható, hogy a nyomtatott változatban való keresés átlagosan kevesebb mint két percet, míg az elektronikus változatban (különböző számítógépeken) átlagosan három és fél percet vett igénybe. A táblázat utolsó sora a keresések idejének átlagát mutatja, azt, hogy a nyomtatott változat használata egyszerűbb, ha kéznél van.

Akik viszont nem jutnak hozzá könnyen a nyomtatott változathoz, időt takarítanak meg a nehezen kezelhető online változat használatával. Bár az *Állami Kiadványiroda (Government Printing Office)* még mindig a népszerűtlen PDF formátumban teszi online elérhetővé a *Statisztikai Kivonatokat*, úgy tűnik, ez megfelel egy felhasználói kör igényeinek. Az egyszerű PDF használata a legolcsóbb eljárás az információ elektronikus formában történő elérhetővé tételére. Más változatok programozása és fenntartása, így a kereshető, megfelelő táblázatokhoz és oldalakhoz vezető interaktív webindexek, vagy az Acrobat csatoló eljárásait használó PDF jóval nagyobb költséggel jár a kiadónak.

A *Machinery's Handbook* Knovel-féle online változata – teljes szövegű keresőmotorokat és az Acrobat lehetőségeit alkalmazva – sokkal fejlettebb megoldást kínál az információk megtalálásában. Ugyanazt a kezdetleges módszert használva, mint a fenti esetben, a feladat a vörös fenyő szakítószilárdságának megtalálása volt a könyvben. A 2. táblázat a három felhasználó keresési idejét mutatja a nyomtatott és az online változatok használatakor.

2. táblázat

Keresési idő (Machinery's Handbook)

Felhasználók	Nyomtatott forrás (s)	Elektronikus változat (s)
1.	56	35
2.	55	40
3.	35	52
Átlag	48,6	42,3

A nyomtatott változatnál a keresés átlagos ideje 48 másodperc volt. Úgy tűnik, hogy az elektronikus változatot kiválóan kellett alakítani ahhoz, hogy a keresés gyorsabb legyen, mint a nyomtatott változatnál.

Döntési szempontok

A használhatóság többet jelent egy jó interfésznél és a gyors válaszidőnél, még akkor is, ha mindkettő fontos. A technológiai elfogadhatósági modellel (*Technological Acceptance Model*) mérni lehet a hasznosságot és a használhatóságot, vagyis meghatározható a forrás használatának valószínűsége, és tesztelhető az elektronikus forrás elfogadhatósága. A nehézkes vagy lassú felhasználói interfész lehet az egyik oka annak, hogy a felhasználók továbbra is a nyomtatott változatot választják, vagy egy másik webes változatot, ha van.

Az elektronikus eszköz készítésénél ki kell küszöbölni a nyomtatott változat korlátait, ami a *Statisztikai Kivonatok* elkészítésekor nem valósult meg, mert csupán a nyomtatott változatot másolták le, és tették online elérhetővé. A statikus oldalképek jól használhatók elektronikus folyóiratoknál, amikor az olvasó egy cikket akar elolvasni, de ha csak egy számot vagy számsort akar kikeresni a táblázatból, akkor nem biztos, hogy sikerrel jár.

Amikor a kiadók elhatározzák, hogy elektronikus változatot is készítenek, dönteniük kell, hogy maguk készítik-e el, vagy mást bíznak meg a feladattal. Elektronikus folyóiratoknál gyakran előfordul, hogy a kiadó vagy a tartalom létrehozója lemond az interfész kialakításának ellenőrzéséről, és külső céget bíz meg az elektronikus változat szolgáltatásával. Ha többet kíván az egyszerű PDF formátumnál, akkor az programozási és kivitelezési időt, valamint számítógépes tárhelyet igényel. Nem meglepő, hogy a kisebb könyvkiadók inkább ezt választják, ami azt eredményezi, hogy az e-book kereskedők, akik többféle terméket kínálnak, azo-

nos interfészt és több címben való keresést tudnak kínálni.

Megoldások és ajánlások

A Knovel modell több kiadó elektronikus könyveihez nyújt hozzáférést. Az *ENGnetBASE* (www.engnetbase.com) és a *Referex* (www.ei.org/eicorp/referexengineering.html) e-kézikönyv-szolgáltatók a több dokumentumban való keresést tudják megoldani, de csak azonos kiadó vagy tartalom-szolgáltató termékeiben. (Ez hasonlít arra, amikor a kutatók csak egy kiadó elektronikus folyóiratait érik el.)

Más kiadók is foglalkoznak hasonló tartalomkereséssel és az adatok kezelésével a weben, mint például a *CRC Handbook of Chemistry and Physics* (www.hbcnetbase.com) és a *CINDAS Thermophysical Properties of Matter Data* (<https://cindasdata.com/Products/TPMD>). Hasznos kötetek ugyan, de függetlenek, nem használják ki a források egyidejű keresési lehetőségét.

Várható irányzatok

A jövő online forrásai eleve elektronikus környezetre készült információkat fognak tartalmazni. Számítalan nyomtatott kézikönyv volt bizonyos szakterületeken a legmegbízhatóbb forrás. Ezt a bizalmat az elektronikus forrásoknak is el kell nyerniük. Az információ különböző formákban történő előállítása nem változtat a mondanivalón. A nyomtatott változatnak még sok jellemzője létezik, mint például az oldalakra tördelés. A változás elkezdődött ugyan, de még egy vagy inkább két generációnak kell felnőnie, amíg az online források nem a nyomtatott változatok mintájára készülnek.

Az XML és más, a metakeresést lehetővé tévő programfejlesztések hozhatnak megoldást több dokumentum egyidejű keresésére anélkül, hogy valamennyit külső céggel kellene digitalizáltatni. A metakereső technológiák lehetőséget adnak az egyidejű keresésre egy csatlakozási ponttól a különböző információforrásokon keresztül. Ehhez a szakma minden szereplőjének ugyanazokat a szabványokat és a mindenkinek megfelelő rendszert kellene alkalmaznia. A metakeresés még fejlődésének korai szakaszában van, és a különböző kiadók által előállított online erőforrásokban való egyidejű keresés továbbra is megoldandó feladatot jelent. A Knovel például egy hagyomá-

nyos rendszerarchitektúrát használ az interaktivitás megteremtéséhez, amelyet össze kellene egyeztetni minden eddig kifejlesztett szabvánnyal. Bár úgy tűnik, hogy a jövő a metakeresés lehetőségeinek bővítésében rejlik, sok termék előállítója nem örül a modell alkalmazásának.

Következtetések

A kutatóknak fontos a gazdaságos idő- és pénzfelhasználás, a mindennapi információs túlterheltség viszont lassítja őket. A keresési és válaszidőt megfelelő megoldás alkalmazásával hatékonyabbá kell tenni. Ha az információkeresés és a lelőhely megtalálása akadálytalan, egyértelmű, és lehetővé teszi a kutatóknak az adatok igényeik szerinti kezelését, akkor az információkeresésben hihetetlen távlatok nyílnak.

Úgy tűnik, hogy az iparágat a kutatók kívánságait teljesítő fejlesztések (mint a több cím egyidejű kereshetősége és a kompatibilitás) irányítják. A fő szempontok: a sebesség, a pontosság és az időtakarékoság, ezt mutatják a Knovel termékei.

Az első lépéseket már megtették a kézikönyvek elektronikus formában való használatának megkönnyítésére, de sok még a tennivaló. A Knovel esettanulmánya saját online információkeresési és megjelenítési módszereit, sikereik mértékét vizsgálja, és azt, hogy technológiájuk bővítése, illetve licencelése tanulságos lehet-e mások számára. A metakereső szabványok fejlesztésének vizsgálata és az elektronikus könyvek megfeleltetésének megvitatása a Knovel képviselőivel, segíthetne a többi e-könyvet gyártó cégnek, hogy elmozduljanak a termékek közös kereshetősége felé. Hasznos lenne egy, az online kézikönyvgyűjteményeket előállító kiadókat és a Knovelt összehasonlító tanulmány elkészítése, amely a WEBkönyv tapasztalataira építve segítené meghatározni az elektronikus tájékoztató eszközök legjobb szempontjait, ezen belül is a kutatók számára fontosakat. A tanulmány segíthetne még pontosabban meghatározni, hogy hol húzódik a határ az ismerős, könyvszerű megjelenítés és az interaktív adat-előállítás között, és azt, hogy mikor célszerű a másodikra átlépni.

A teljes szövegű kereséshez és az eredményeket besoroló algoritmushoz hasznos lehet a leghatékonyabb információkereső eljárások vizsgálata és értékelése. A legtöbb könyvtáros támogatja a folyóiratcikkek teljes szövegű keresésének gondola-

tát, ezért fejlesztésekre van szükség, vagy a meglévők szélesebb körű elfogadtatására. A pontos keresés gyorsítja a kutatást és növeli a használhatóságot, ezért tisztázni kellene, hogy a cégek mit értenek pontosságon egy teljes könyvben történő keresésnél.

A tennivalók közé tartozik, hogy azok a cégek, amelyek nem veszik figyelembe a szabványokat, és azoktól eltérő online verziókat gyártják, felvesyék a kapcsolatot a szolgáltatókkal. További kutatások bizonyíthatják, hogy a jövő metaadat-kereső motorjai képesek lesznek az elektronikus források

teljes spektrumában keresni. Amint az elektronikus dokumentumok egy interfészen keresztül kereshetővé válnak, ami átfogó témafedettséget ad, a kutatómunka termékenyebb lesz, és növekedni fog az információkhoz való hozzáférés. A könyvtáros feladata, hogy olyan forrásokat találjon, amelyek a leggyorsabb és legpontosabb találatokat adják a felhasználóknak.

/VAN EPPS, Amy S.: *The evolution of electronic reference sources.* = *Library Hi Tech*, 23. köt. 2. sz. 2005. p. 287–298./

(Szalóki Gabriella)

A dokumentumküldés adatainak felhasználása az orvosi folyóiratok kiválasztására: a kanadai CISTI tapasztalatai

A *Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézetben* (*Canada Institute for Scientific and Technical Information = CISTI*) felmérést végeztek annak ellenőrzésére, hogy a gyűjtemény megfelel-e a két nagy felhasználói csoport, a *Nemzeti Kutatási Hivatal* (*National Research Council of Canada = NRC*) és a dokumentumszolgáltatást rendelők igényeinek. A cikk a vizsgálat menetét, elemzéseit, eredményeit mutatja be, kiemelten foglalkozik azazal, hogy a dokumentumszolgáltatási adatokat hogyan lehet hatékonyan felhasználni a gyűjteményszervezési döntésekben.

Háttér

A CISTI története 1929-ig nyúlik vissza, amikor a legnagyobb kanadai kutató és fejlesztő ügynökség, az NRC könyvtáraként megalapították. 1945 óta a könyvtár egyre többet tett azért, hogy nemzeti tudományos könyvtárrá váljon. Erre 1967-ben került sor, amikor az *Országos Tudományos Könyvtár* (*National Science Library*) nevet megkapta. 1969-ben a szövetségi kormány megbízta az NRC-t az országos tudományos és műszaki információs rendszer kiépítésével. 1974-ben CISTI néven egyesítették az Országos Tudományos Könyvtárat és az NRC Műszaki Információs Szolgálatát.

Az eltelt évtizedek alatt a CISTI Észak-Amerika legnagyobb tudományos gyűjteménye lett, amely több mint 50 ezer folyóiratcímet, 600 ezer monog-

ráfiát, konferenciaanyagokat és műszaki jelentéseket tartalmaz a természet-, a műszaki és az orvostudományok területéről nyomtatott és elektronikus formában. A CISTI dokumentumküldő szolgálata a kanadai olvasók és az NRC kutatóinak kérései mellett külföldi megrendeléseket is teljesít. A világszerte jól ismert szolgáltatáshoz 2004–2005-ben 800 ezer dokumentummegrendelés érkezett.

A vizsgálat megkezdése előtt a szerzők tanulmányozták a szakirodalmat: 1980–2004 között a gyűjteményszervezés és dokumentumküldő szolgáltatás adatainak összefüggéseiről 20 cikket találtak. A CISTI tanulmánya abban különbözik a korábbiaktól, hogy a teljes folyóirat-előfizetést vizsgálták, valamint az állomány- és a dokumentumküldési adatok elemzése külön-külön történt.

Módszertan

A vizsgálat 2004 márciusa és novembere között zajlott, a CISTI Információs Erőforrás-menedzsmentje vezetésével. Az elemzéseket az intézményen belül a vezetők, a könyvtárosok és a dokumentumküldő szolgálat szakembereinek összehangolt munkájával végezték.

A kutatás során több feltételezés megerősítését várták arról, hogy az állomány megfelel a természet-, a műszaki és az orvostudományi kutatási igényeknek. A cikk csak a vizsgálat azon részével foglalkozik, amelyben a CISTI nyomtatott folyóirat-

előfizetéseit vetették egybe a dokumentumküldés adataival. A vizsgálat két része:

- a nyomtatott folyóiratok használatának áttekintése és elemzése,
- a nem teljesített kérések elemzése.

A külön-külön végzett elemzések összevetésével meghatározták az állományban érzékelhető hiányosságokat. A ritkán használt folyóiratcímekre vonatkozó adatokat összehasonlították egy hasonló, 2000. évi felmérés adataival. A hiányosságokat ezután a megrendelések adataival ellenőrizték, és a folyamat eredményeként meghatározták az újonnan beszerzendő címeket.

Az időszaki kiadványok állományának elemzése

Csak a kurrens, előfizetett nyomtatott folyóiratok használatát elemezték, nem foglalkoztak a konferenciaanyagokkal, a monográfiákkal, a törölt vagy megszűnt, valamint az elektronikus folyóiratokkal. A korlátozás okai:

- a CISTI költségvetésének legnagyobb részét az időszaki kiadványok beszerzésére fordítja;
- az egyéb dokumentumtípusok vizsgálata bonyolulttá tette volna az elemzéseket anélkül, hogy új információt adott volna a gyarapítási keret elköltségéhez;
- az elektronikus folyóiratokat azért nem vizsgálták, mert a kutatási időszakban a CISTI-nek nem volt joga az elektronikus folyóiratokból külső és külföldi előfizetőknek szolgáltatni.

Először a belső OPAC alapján összeállították az előfizetett időszaki kiadványok bibliográfiai adatokkal ellátott listáját. A 8666 címet tartalmazó listát nyolc, kezelhető méretű Excel fájlban osztották szét. Az ellenőrzési célokat szolgáló kilencedik Excel fájl a teljes listát tartalmazta. Ezeket küldték el a Dokumentumszolgáltató részlegnek a könyvtárközi kölcsönzési adatokkal való kiegészítésre.

A dokumentumrendelésre vonatkozó adatokat a CISTI Ügyfélszolgálatától kapták. A kereséshez és az összevetéshez az SQL Navigátort használták, hogy megkapják az egyes címekhez tartozó rendelések számát. Az adatgyűjtést a 2003. július 17. és 2004. január 17. közötti időszakra vonatkozóan végezték el, a rendelések száma 319 748 volt. Úgy gondolták, hogy fél év adatai alapján következtetni lehet az egész éves mennyiségre.

A keresésekhez három felhasználói csoportot alakítottak: belső felhasználók, kanadai megrendelők,

külföldi kérések. Az állományt és a kéréseket téma szerint öt csoportba sorolták: üzleti, természettudományos, műszaki, orvostudományi és egyéb szakirodalom.

Eredmények

Az előzetes várakozások az orvostudományi folyóiratok túlsúlyát jósolták, de végül a CISTI gyűjteményében egy egészséges egyensúlyi állapotot tapasztaltak, csupán az üzleti témában mutatkozott kevesebb cím (1. táblázat). A gyűjteményhasználat szempontjából viszont valóban az orvostudomány játszik kiemelkedő szerepet, sokkal több ilyen témájú kérés volt, mint az az előfizetési arányból következett volna; a belső felhasználók ugyanakkor nagyobb arányban kértek természettudományos témájú dokumentumokat. A műszaki és a mérnöki téma egyik felhasználói csoport adataiban sem jelent meg meghatározóként (2. táblázat). A megrendelési adatokat is hasonló módon szervezték: ugyanazon témák, ugyanazon felhasználói csoportok.

1. táblázat

A kurrens címek tematikus megoszlása

	A címek száma	Aránya (%)
Üzleti	94	1
Természettudományi	2758	32
Orvostudományi	3108	36
Műszaki	2449	38
Egyéb	257	3
Összesen	8666	100

2. táblázat

A teljesített könyvtárközi rendelések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint

	Kanada (%)	Belső felhasználók (%)	Külföldi kérések (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	0,3	0,3	0,3	0,3
Természettudományi	22,5	39,0	25,1	24,8
Orvostudományi	60,5	32,3	57,5	57,2
Műszaki	15,0	26,4	15,7	16,1
Egyéb	1,7	2,0	1,4	1,6

Az elemzés éles ellentétet mutatott a belső felhasználók nagyszámú természettudományos kérése, és a külső felhasználók nagyarányú orvostu-

dományi kérései között. Ezt a gyűjteményszervezési politika alakításakor mindenképpen figyelembe kell venni.

A hiányok elemzése

A vizsgálat másik része azokra a címekre terjed ki, amelyeket a CISTI dokumentumküldő szolgáltatótól kértek, de nem voltak megtalálhatók a CISTI állományában. Az elemzés célja az volt, hogy megmutassa, hol nem felel meg az állomány a megrendelők elvárásainak. A CISTI-ben elfogadott rend szerint a nem teljesíthető kéréseket vagy elutasították „a CISTI állományában nem található” minősítéssel, vagy a megrendelő utasításának megfelelően továbbították a *Kanadai Mezőgazdasági Könyvtárba*, vagy a CISTI partnereihez (*British Library*, *INIST*, a távol-keleti szolgáltatók stb.).

Ebben az esetben is ugyanazokat a módszereket használták: az adatgyűjtéshez az SQL Navigátort, az időintervallum a 2003. július 17.–2004. január 17. volt, az elemzést ugyanazokra a témakörökre és felhasználói csoportokra bontva végezték.

Ebben az esetben a címek bibliográfiai adatai természetesen nem található meg a CISTI adatbázisában, az adatokat megrendelésekből vették: az ISSN-t kiegészítették a címmel és megjelenési adatokkal, ha kellett, külső forrásokat is igénybe véve. Az ellenőrzések után két fájlt alakítottak ki: az egyikben azok a címek szerepeltek, amelyekre három vagy annál több kérés érkezett, a másikban azok, amelyekre csak egy-két kérés volt. Az elemzésnek ebben a szakaszában úgy döntöttek, hogy a továbbiakban csak azokat a címeket vizsgálják, amelyeket tíznél többször kértek (318 cím, 6171 kérés), mivel ezek keresettsége már indokolja beszerzésüket (3. táblázat).

3. táblázat

A nem teljesített kérések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint (318 cím)

	Kanada (%)	Belső használók (%)	Külföldi kérések (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	10,9	5,1	12,8	10,1
Természettudományi	5,6	10,3	6,5	6,8
Orvostudományi	64,2	66,9	63,7	64,6
Műszaki	6,9	4,9	4,5	6,0
Egyéb	12,4	12,8	12,5	12,5

Ebben az esetben is az orvostudomány területén kapták a legnagyobb számot – felhasználói csoporttól függetlenül. Az orvostudományon belül a gyógyszerkutatói, a klinikai orvoslási, az egészségügyi és az ápolási címeket kérték a legtöbben. A teljesíthetetlen kérések második nagyobb csoportja az üzleti témakörből került ki. Ezeket az adatokat már figyelembe tudták venni a 2005. évi beszerzéseknél, több orvostudományi és üzleti folyóiratot fizettek elő.

A ritkán használt címek vizsgálata

Az elemzés célja annak megállapítása, hogy érdemes-e előfizetni a ritkán használt folyóiratokat, illetve hogy a törlési döntés meghozatalához elegendő-e egy adott időszak adataira támaszkodni. A vizsgálathoz egy 2000-ben készült, az 1998–1999 közötti adatokkal végzett elemzést használtak fel. A feltételezés az volt, hogy azok iránt a címek iránt, amelyeket 1998–1999-ben kevesen kértek, továbbra is kicsi az érdeklődés (a korábbi vizsgálatban ritkán használt folyóiratok nem mindegyikét mondták le, 791 összehasonlítható cím maradt). Az eredmények azonban azt mutatták, hogy a vizsgált folyóiratok 67%-ának nőtt a felhasználási értéke (4. táblázat). A magyarázat az lehet, hogy az 1998–1999-ben indult új folyóiratok 2003-ra már népszerűek lettek. Az elemzés tanulsága, hogy a hasznosság szempontjából hosszabb időszakot kell vizsgálni.

4. táblázat

A használati szokások változása 1998/1999 és 2003 között (791 folyóiratcím alapján)

Változás 1998/1999 és 2003 között	Számszerűen	%-ban
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek nőtt a használata	529	67
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek csökkent a használata	245	31
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknél nem volt változás	17	2
Összesen	791	100

A felhasználói kör

A felhasználói visszajelzések vizsgálatához a kanadai egészségügyi könyvtáraktól kaptak információt. Ezek alapján megállapították, hogy a CISTI egyre kevésbé tudja teljesíteni az egészségügyi folyóiratokra érkező kéréseket. A *Nemzeti Orvostudományi Könyvtár (National Library of Medicine, USA = NLM)* összeállított a CISTI számára egy

speciális jelentést, amely a kanadai könyvtáraktól 2003. október–2004. július között a *DOCLINE*-on keresztül érkező kéréseket, és az NLM és más USA-könyvtárak teljesítését foglalta össze. Ez a jelentés is alátámasztotta, hogy az egészségügyben egyre nagyobb lett a rés a kanadai könyvtárak által kért, és a Kanadában szolgáltatni tudott címek között.

A felhasználói igények értékelésekor is számba vették a CISTI belső köre számára szükséges magfolyóiratokat. Ebben az esetben is az üzleti folyóiratoknál találtak hiányokat.

Következtetések

A vizsgálat szerint a gyűjteményszervezés szempontjából valóban értékes információnak bizonyult a használati és a teljesítetlen kérések adatainak újrafelhasználása. Ezek az adatok megerősítik a folyóirat-rendelések során született jó döntéseket.

Emellett fény derült a hiányokra is, különösen az orvos- és az üzleti tudományok területén.

A következő lépés a hiányzó folyóiratok beszerzése lenne. Annak ellenére, hogy a CISTI költségvetési keretére egyre nagyobb nyomás nehezedett, 2005 elején 135 újabb orvosi folyóiraatra fizettek elő. Ezek a címek a legkeresettebbek voltak a hiánylistán, és az NLM elemzésében is előkelő helyen álltak. A CISTI reméli, hogy ezek a költségek a dokumentumküldő szolgáltatás bevételeiből meg fognak térülni. Felismerték, hogy az állományt a felhasználói kérések alapján is folyamatosan kell ellenőrizni. A dokumentumküldő szolgáltatás használati statisztikája a gyűjteményszervezés kulcspontja lehet.

IRELAND, Michael–BROWN, Beverly: Using document delivery data for selecting medical titles in a large STM library: the experience of CISTI. = Interlending & Document Supply, 34. köt. 1. sz. 2006. p. 29–35./

(Vízvári Dóra)

Az online folyóiratok hatása a dokumentumszolgáltatásra

A szerzők azt vizsgálják, milyen mértékben csökkentették a teljes szövegű cikkek a hagyományos könyvtárközi kölcsönzést egy egyetemi könyvtárban, alapul véve a *Madridi Orvostudományi Egyetem Könyvtárát (Library of Medicine of University Autonoma of Madrid = UAM)*. Ezen az egyetemen a könyvtárnak 1300 hallgató, 600 PhD-hallgató, 350 professzor és oktató tudományos és kutatási igényeit kell kielégíteni. 2003-ban az egyetem 310 cikket, 177 disszertációt és 72 kutatási projektet tett közzé. A publikációk impaktfaktora 1990–2000 között átlagosan 16,7 volt.

Az UAM könyvtáraiban az elektronikus folyóiratok száma a 2000. évi 650-ről 2003-ra 16 528-ra nőtt. A növekedés nagyrészt a *Madroño* konzorciumban való részvételnek köszönhető. A konzorcium gyűjteményében található az elektronikus folyóiratok 57%-a (2003-ban 9556 cím). Ezek közül a folyóiratok közül 2200 a biológiai-orvostudományi témakörbe tartozik. A *Medline* által indexelt folyóiratok 29%-a elektronikus formában érhető el.

Felmérés az elektronikus források használatáról

Az UAM elektronikus folyóirat-gyűjteményének használtsági adatai szerint a letöltött cikkek száma a 2001. évi több mint 60 ezerről 2002-re megközelítőleg 105 ezerre (73%) nőtt, 2003-ban majdnem elérte a 300 ezret. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az elektronikus folyóiratok széles körben elfogadottá váltak, használatuk kellő alapot szolgáltatott egy felméréshez.

A vizsgálat mennyiségi és minőségi adatokra egyaránt kitért. A minőségi adatokat az elektronikus források hatására és a könyvtárközi kölcsönzés használatára vonatkozó kérdőíven gyűjtötték össze. A 86 válaszadó között voltak egyetemi oktatók, doktori fokozatot már elért hallgatók (postdoctoral students), professzorok és posztgraduális képzésben részt vevő, kutatómunkát végző hallgatók.

A minőségi kérdésekre adott számokkal értékelhető válaszok a felhasználók szokásait, az adatbázisokról és elektronikus folyóiratokról alkotott véleményüket tükrözték:

- Az első kérdés arra vonatkozott, melyik adatbázisokat használják. A válaszokból kiderült, hogy első helyen a Medline szerepel, ezt követi a *Web of Science*, az *ISI Current Contents* és a *Cochrane*.
- Arra a kérdésre, hogy a Medline-t az *EBSCO* interfészén keresztül érik-e el, a válaszadók 65%-a azt felelte, hogy szívesebben használja a *PubMedet*, mint az *EBSCO/Medline-t*.
- Arra a kérdésre, hogy mit tartanak az elektronikus folyóiratok legnagyobb előnyének, az első helyen az időmegtakarítást jelölték meg, ezt követte a közvetlen hozzáférési lehetőség és a naprakészség, majd a letöltési és tárolási lehetőség.
- A válaszadók 81%-a részesítette előnyben az online változatot a nyomtatottal szemben.
- Az elektronikus folyóiratoknál is előforduló új technológiai lehetőségeket (animáció, multimédia stb.) csak kevesen tartották fontosnak, ami azt jelenti, hogy csak kevesen használtak ilyen folyóiratokat.
- A minőségi információ fontosságára és a kényelemre utaló kérdésre az oktatók és a kutatók a kényelemre a „csak néha” választ jelölték meg, ami megerősíti a kutatók és a hallgatók eltérő szokásairól kapott korábbi kutatási eredményeket (ezek szerint a hallgatók a teljes szöveg azonnali használhatóságát tartották a legfontosabbnak).

A dokumentumszolgáltatás trendjei

A *spanyol egyetemi könyvtárak* adatai azt mutatják, hogy az online folyóiratok bevezetése óta jelentős csökkenés tapasztalható a dokumentumszolgáltatásban: 2000–2003 között a csökkenés 17%-os volt, ezen belül 2002–2003-ban 10,8%-os.

A *francia egyetemi könyvtárak* adataiból kitűnik, hogy a csökkenés 1999–2001 között 6,3%-os, 2000–2002 között 27,37%-os, 2001–2002 között 15,25%-os volt.

A *British Library Document Supply Centre* adatai szerint 1999–2000-hez képest 2001–2002-ben a szolgáltatás 12,6%-kal csökkent.

Az amerikai *Kutató Könyvtárak Szövetsége* (*Association of Research Libraries*) adatai ugyanakkor 2,9%-os növekedést mutatnak 2001–2003 között.

Az UAM adatait vizsgálva azt tapasztalták, hogy 1998–1999-ben 62%-kal nőtt a dokumentumszolgáltatás, ami a számítógépesítés eredménye. 2000–2003 között a kérések száma közel stabilnak mondható, kiugró a 2002. év volt (1. táblázat).

1. táblázat

A dokumentumszolgáltatási kérések száma az UAM Orvostudományi Könyvtárában

Év	Kérések száma
2000	1241
2001	1242
2002	1645
2003	1255

A változások okai

Az okokat és a jelenlegi könyvtárközi kölcsönzés jellemzőit a következő szempontok szerint vizsgálták.

A cikkek megjelenésének dátuma

Mivel az elektronikus folyóiratok hozzávetőleg az utolsó kilenc évben terjedtek el, a dokumentumszolgáltatási kérések elsősorban az 1982–1996 között megjelent publikációkra vonatkoznak. Külön számításokat végeztek az utolsó három évben megjelent cikkek iránti kérésekről: ezek aránya évről évre csökken (2. táblázat).

2. táblázat

A 2001–2004-ben publikált cikkekre vonatkozó kérések aránya

A kért év	%
2001	42,8
2002	48,64
2003	38
2004	33,02

Átfutási idő

A dokumentumszolgáltatásban fontos szerepe van az átfutási idő csökkentésének. Az e téren elért eredményeket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat

Átfutási idő a könyvtárközi kölcsönzésben

Év	Napok száma	Az öt nap alatt teljesített kérések aránya (%)
2001	13,8	22,50
2002	9,50	30,16
2003	9,08	50,16
2004	9,49	46,18

Teljes szöveg keresése

Vizsgálták azt is, hogy a felhasználók milyen eljárást követnek a teljes szövegű adatbázisok keresésekor. Arra jutottak, hogy a kutatók teljesen elfogadják az elektronikus folyóiratokat, és nincs szándékukban visszatérni a nyomtatott változathoz. Ennek részletei:

- A kutatók számára a cikkek teljes szövegének elérésére a legegyszerűbb út az, hogy az adatbázisból átlépnek az elektronikus folyóiraatra. Ehhez rendelkezésükre állt a PubMed'Linkout lehetősége, tervezték az SFX kapcsolat beállítását is a PubMedhez.
- Legtöbbször a szabad hozzáférésű letéti könyvtárakat (l. PubMed Central) és az elektronikus folyóiratokhoz vezető adatbázisokat használták. Ez azt jelenti, hogy érdemes más adatbázisokhoz is megteremteni a csatlakozási lehetőséget (pl. Elsevier ScienceDirect), amelyek a könyvtár által előfizetett folyóiratokat tartalmazzák.

- A kereséshez a kutatók nagy százalékban használták az UAM által előfizetett elektronikus folyóiratok jegyzékét.
- A dokumentumszolgáltatást, amely lehetővé teszi a hozzáférést a teljes szöveghez, hasznosnak vélték.
- Előfordult, hogy a cikkeket közvetlenül a munkatársaktól vagy a szerzőktől kérték e-mailen.

Eredmények, következtetések

- A könyvtárban azt tapasztalták, hogy az átfutási idő csökkentése, és az elektronikus formában történő szolgáltatás ellenére nem nőtt a kérések száma.
- Az elektronikus folyóiratok hatásának jobb megértéséhez valószínűleg hosszabb időszakot kell vizsgálni.
- Az elektronikus teljes szöveg egyelőre nem tudja teljes mértékben kielégíteni a kutatók igényeit. Amíg az elektronikus forma csak közelít a nyomtatotthoz, addig a dokumentumszolgáltatásra szükség lesz könyvek és folyóiratok tekintetében egyaránt.

/ECHEVERRIA, Mercedes-BARREDO, Pilar: Online journals: their impact on document delivery. = Interlending & Document Supply, 33. köt. 3. sz. 2005. p. 145-149./

(Viszocsek Eszter)

HIRDESSZEN A -BEN!

2007-ben megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): **60 000 Ft/oldal + 20% áfa**
- szórólap elhelyezése (25 g-ig): **45 000 Ft/alkalom + 20% áfa**

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1510 Bp., Pf. 111
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

Nehézségei vannak elektronikus
folyóiratainak kezelésében?

Az elektronikus folyóiratok és könyvek beszerzése, kezelése összetett és időigényes feladat. Az EBSCO széles körű szolgáltatásaival támogatja Önt ebben a munkában.

Ajánlatot kérünk Önnek a kiadótól, tisztázzuk a megrendelés körülményeit, és rendelkezésre bocsátjuk a használathoz szükséges információkat. Tájékoztatjuk Önt a régebbi évfolyamokhoz való hozzáféréssel és archív jogokkal kapcsolatosan, ezenkívül segítünk licencszerződéseinek megkötésében is.

Professzionális vevőszolgálatunk segít Önnek hozzáférési nehézségek, IP-cím-változások és más problémák leküzdésében. Az EBSCO-megoldások elektronikus folyóiratok és könyvek számára minimalizálják az adminisztrációt és áttekinthetőbbé teszik a megrendeléseket.

Hadd dolgozzunk mi Ön helyett: vegye fel a kapcsolatot az EBSCO ügyfélszolgálatával még ma!

Keresse magyar anyanyelvű munkatársunkat:
Telefon: +49 30 34 005 111
Email: salesberlin@ebSCO.com

www.ebSCO.com

EBSCO
INFORMATION SERVICES